

Anders Chydenius – en modern ekonom

nr 8 2016 årgång 44

Tidvis bortglömd, ibland undanskymd, ofta underskattad får Anders Chydenius särskild uppmärksamhet detta jubileumsår. Hans insatser i riksdagen för yttrandefrihet, religionsfrihet och fria marknader i slutet av 1700-talet lade grunden för ett demokratiskt och jämlikt samhälle i Sverige-Finland. Hans många skrifter fick politiska svallvågor långt in på 1800-talet. Han bekämpade merkantilismens regleringar, särskilt det botteniska handelstvånget, han bidrog till ökad konkurrens på vissa varu- och arbetsmarknader och han främjade teknisk utveckling, särskilt inom jordbruket. Hans medicinska och kulturella insatser i sitt stift i Österbotten förbättrade medborgarnas levnadsvillkor och vann deras tillgivenhet. Hans principfasthet och politiska mod utgör ett föredöme även i dag.

I år firas Anders Chydenius (1729–1803) i Finland och Sverige därför att han bidrog till den yttrandefrihetsförordning som antogs av ständerna för 250 år sedan. Men ekonomer minns också gärna att hans banbrytande arbete *Den Nationella Winsten*, som utkom 1765, bidrog till frihandel och fria marknader. Den framställs ofta som en föregångare till Adam Smiths *Wealth of Nations* som 1776 bl a klagade på att frihandel är ömsesidigt fördelaktigt – se Sandelin (2013). Liksom Smiths bidrag var dock Chydenius verk mycket mer omfattande än så. Han publicerade bl a fem viktiga skrifter åren 1765 och 1766 som betonade människors lika värde, vikten av ekonomisk frihet och fria marknaders effektivitet. De bidrog till genomgripande reformer i Sverige av vilka många genomfördes först efter hans död. Hans bidrag till utvecklingen av sin österbotteniska hembygd var omfattande.

1. Uppväxt- och skolor

Anders Chydenius växte upp i en fattig och avlägsen del av norra Finland.¹ Som barn i en finskspråkig miljö blev Anders tidigt tvåspråkig. Flera generationer av präster fanns i släkten.² Hans far, prästen Jacob Chydenius, betonade ståndstypiskt vikten av utbildning, och efter att ha undervisat Anders hemma skickade han honom som femåring till Uleåborg trivialskola för skolgång, med privat undervisning därefter i Torneå. Anders visade sig redan vid unga år vara en exceptionell begåvning. Han disputerade vid

¹ Anders föddes i Sotkamo socken och levde sedan i Kuusamo till 5 års ålder.

² Hans farfar Anders, son till en bonde vid Kytyniemi hemman i Åbo län, latiniserade namnet till Chydenius, som brukligt var, när han blev präst. Se Palmén (1880).

PER MAGNUS WIJKMAN

är fil lic och har varit adjungerad professor vid Handelshögskolan i Göteborg, chefekonom vid Sveriges Industriförbund och Director of Economic Affairs, EFTA. På senare tid har han publicerat artiklar om EU:s handelsavtal med grannskapsländerna. per.wijkman@telia.com

Författaren tackar kyrkoherde Peter Kankkonen, Karleby sockenkyrka, som frikostigt delat med sig av sin kunskap om Anders Chydenius, och fil dr Emil Ems för kommentarer på texten.

Uppsala universitet vid 21 års ålder och vid Åbo Akademi två år senare.³ Samma år prästvigdes han och tillträdde en tjänst i Nedervetil, nära sin far, då kyrkoherde i Gamla Karleby. Där blev han själv kyrkoherde 1770. Han valdes 36 år gammal av Österbottens kaplaner till prästeståndet och deltog i riksdagarna 1765–66, 1778–79 samt 1792.

Han publicerade fem banbrytande och delvis beryktade verk under sina första två år som riksdagsman.⁴ Denna stora produktivitet, som Heckscher (1929, s 568) betecknar som ”ganska häpnadsväckande”, var dock ingen tillfällighet. Riksdagarna på den tiden innebar nämligen att riksdagsmännen samlades under en längre tid på ett och samma ställe. Chydenius mötte under dessa två år i Stockholm många likasinnade i de olika stånden och debatterade med många motståndare. Han fick tillgång till förlag, bibliotek och andra viktiga samhällsinstitutioner. Hans exceptionella begåvning tog emot nya intryck. Hans vassa penna och stora vältalighet, redan välkända i Österbotten, uppmärksammades och stimulerades av hans gelikar i huvudstaden. Han var en av de flitigaste talarna vid riksdagen. Denna riksdag utmärktes dessutom av att den störtade den bestående ordningen: mössorna övertog makten från hattarna. Det var en tid för nytänkande och Chydenius var en fritänkare. Den politiska jäsningen i Stockholm under dessa två år utlöste en febril aktivitet hos denna begåvning från det fjärran Österbotten. Anders Chydenius etablerade sig snabbt som en av mössornas främsta talesmän.

2. Kampen mot merkantilism

Före riksdagen 1765–66 hade hattarna under nästan fyra decennier drivit en merkantilistisk politik. Den kännetecknades av en mångfald lagar, statliga regleringar samt skatter och subventioner avsedda att främja näringar som den politiska makten ansåg särskilt värdefulla. Den inriktade den ekonomiska politiken på att främja export till utlandet och hindra import däriifrån, i tron att den inhemska produktionen skulle öka och därmed landets rikedom. Exportöverskottet blev ett mål i sig, och ansamlingen av guld- och silvermynt i landet blev ett mått på landets rikedom. Chydenius ifrågasatte detta.

Riket var vid mitten av 1700-talet ett utpräglat bondesamhälle. Jordbruket svarade för ca 80 procent av sysselsättningen och präglades av tegskifte (små och splittrade ägor), förrådshushållning (självförsörjande bönder) och manuellt arbete. Landet hade relativt låga inkomster och outvecklade marknader samt hög dödlighet.⁵ Hantverkarna i städerna var uppdelade

³ Se Heckscher (1929, s 516), som utförligt beskriver hans skolgång och utbildning.

⁴ Chydenius (1765a, 1765b, 1765c, 1765d) och Chydenius (1766). Sidhänvisningarna i min text till *Den Nationella Winsten* avser den minnesupplaga som utgavs av Kooperativa Förbundet (Chydenius 1929). Den har behållit originalets stavning och ordval.

⁵ Se Lindqvist (1929). Enskiftet 1807 sökte samla varje bondes splittrade tegar till en enda, medan laga skiftet 1827 sökte flytta boningshuset ut till ägorna och splittrade därmed byggeskapen. Denna rationalisering genomfördes mycket senare i Finland, då de gamla svenska lagarna gällde där efter 1809.

i en mångfald skrån och handeln mellan stad och land var hårt reglerad. Stockholm svarade för mindre än 10 procent av landets stagnerande befolkning. Utrikeshandeln var begränsad och exporten omfattade huvudsakligen skogs- och järnprodukter och importen salt och kryddor. Hattarna sökte att vidga landets ekonomiska bas genom att stödja manufakturer och järnbruken. Produktionen var mycket arbetsintensiv, varför en central fråga var hur arbetet skulle organiseras och ledas.⁶

3. Marknadsekonomins överlägsenhet

Två av Chydenius bidrag år 1765 (*Källan till rikets wanmakt* och *Den nationela winsten*) riktade ljuset på merkantilismens omfattande regleringar. Den förra boken behandlar specifika regleringar på ett praktiskt plan (särskilt sjöfarten), medan den senare är av mer principiell art. Kännetecknande för det senare verket är att författaren tillämpar en allmän jämviktsanalys: fokus är på den negativa effekt som stöd till en näring kan ha på andra näringar utöver den positiva effekten på den aktuella näringen själv. Chydenius menade att rikedom uppstod endast genom att landets resurser användes i verksamheter där landet hade naturliga kostnadsfördelar och inte genom subventioner till enstaka branscher.⁷

Författaren skriver att ”en Nation inte winner därigenom, at hon sylesattes med många slags handteringar, utan därigenom at hon arbetar i de näringar som bäst betala sig, det är, hwarest minsta antal människor kan frambringa waror till det högsta värde” (Chydenius 1929, s 29).⁸ Chydenius använder ord som påminner om moderna begrepp som ”alternativkostnad” (användningen som bäst betalar sig) och ”effektiv resursallokering” (att med begränsade resurser ”frambringa waror till det högsta värde”).

Landets rikedom består inte av guld och silver, skriver Chydenius, utan av två grundläggande faktorer: antalet människor och människornas flit. Med flit menar han vad vi i dag kallar produktivitet, dvs produktion per arbetstimme (Chydenius 1929, s 28). Dessa faktorer var viktiga – vid sidan av naturtillgångarna – därför att nationens rikedom förutsatte att alla sysselsattes och var och ens produktivitet var hög. Chydenius drog en långtgående slutsats: kan människorna inte försörja sig, så beror det på att nationens författningar (dvs lagar och förordningar) ”är lagda i vägen för Naturen” (Chydenius 1929, s 29). Chydenius fokuserade sålunda sin analys på hur lagar och förordningar påverkar människors och företags beteende. Han betonade vikten av att ge individen rätt incitament. Han hävdade att om ”en del [tillåtes], at lefwa av andras möda, och hinder läggas vägen för

⁶ Ordet manufaktur kommer av latinets *manu facere* (att göra för hand); se Rydberg (1929, s 158). Landets rikedom var därför ytterst beroende av antalet människor och hur de samarbetade i produktionen.

⁷ För översikter av Chydenius bidrag, se i första hand Heckscher (1929) och Magnusson (1992).

⁸ Chydenius uttryck påminner om det motsvarande uttryck som samtida utilitarister använde: största möjliga lycka för största möjliga antal.

andra, att få nära sig med arbete” (s 29) så försämras både sysselsättning och produktivitet. Därför fördömde han många av sin tids regleringar och försvarede individens rätt att producera det hon ville, liksom att sälja sin produkt var hon ville. Denna Chydenius inriktning på lagar och förordningar gjorde honom till en föregångare för den institutionella ekonomi som skapades av bl a Douglass North (se t ex North 1990). Han insåg också att många typer av produktion krävde en företagsform med en effektiv intern ordergivning. Dock hade han inte stort förtroende för svenskarnas kapacitet att leda företag jämfört med engelsmän och holländare. Svenskarna framstår i Chydenius skrifter som dåliga lösare av vad dagens ekonomer kallar principal-agentproblemet.

Chydenius hävdade att ”hvar enskildt söker sjelfmant upp det stället och den näring där han bäst ökar den Nationnelle winsten, om författningar intet stänga honom därifrån. Hvar och en söker sitt bästa” (Chydenius 1929, s 29–30). Adams Smiths osynliga hand var alltså väl synlig för Chydenius, som såg den som det främsta verktyget för effektiv ordning av ekonomisk verksamhet. ”Det arbete betalas alltid bäst som haver högsta värdet, och det sökes hälst, som bäst betalas” (Chydenius 1929, s 30).

Efter merkantilismens excesser hävdade Chydenius principen att en fri marknad fungerar bäst och bör alltså vara grundoptionen. ”Hwarken Tillverknings- eller Utskeppnings-Praemier hålla här prof att på något sätt öka eller befordra den Nationnelle winsten” (Chydenius 1929, s 34). Han anför fyra vad som kan betecknas som moderna argument mot att staten tillämpar olika typer av offentliga regleringar.

1. Det finns ingen entydig princip som tjänstemän kan använda för att avgöra vilka näringar en regering ska satsa på. Det finns för många oförutsedda konsekvenser av tjänstemännens handlingar.
2. ”Ingen Stats-man är ännu i stånd, at positivt säga, hwilkendera näringen kan skaffa oss den största Nationnelle winsten” (Chydenius 1929, s 37). En regering kan alltså inte *pick the winners*.
3. Men även om det nu vore möjligt, hävdar Chydenius att risken för nepotism och korrupcion i förvaltningen är så stor att statstjänstemän inte ska få reglera marknader. Det kunde ju hända, skriver han, att en tjänsteman ”saknar god vilja” eller ”har sjelf någon fördel däraf”, varför en reglering eller subvention skapar en ”obotelig förlust för Riket” (Chydenius 1929, s 39). Detta gamla argument har åter blivit relevant och är framträdande i *public choice*-skolan.
4. Till slut konstaterar Chydenius att det inte går att förutse framtiden. Därför riskerar alltid även de bästa åtgärderna att komma på skam.

Dessa fyra faktorer, summerar Chydenius, är orsaken till varför merkantilisternas ”i avseende til avsigten, goda förutsättningar måste haft en så elak werkan” (Chydenius 1929, s 39). Han var alltså en klar och konsekvent företrädare för marknadsekonomi. Efter detta principiella ställningstagande granskar Chydenius några fall av skadliga regleringar.

4. Produktplakatet och stapelhamnarna

Huvudsyftet för prästerna att välja Chydenius som representant för Österbotten vid riksdagen 1765–66 var sannolikt att avskaffa produktplakatet och systemet med stapelstäder. Produktplakatet hade införts i Sverige-Finland 1724 och baserades på den engelska *Navigation Act*. Det innebar att ett lands export skulle skeppas antingen på exportlandets eller på importlandets fartyg. Systemet med stapelstäder hade funnits i ett par hundra år och innebar att endast vissa hamnar i Sverige-Finland hade rätt att handla med utlandet. Chydenius visade hur det skött baltiska handels-tvånget missgynnade landet i sin helhet och hans region i synnerhet. Till exempel hade engelska fartyg traditionellt fört salt till Sverige-Finland som ballast på sina fartyg när de hämtade tjära producerad i Österbotten. Men salt var inte en engelsk produkt och kunde enligt produktplakatet inte transporteras på engelska fartyg. Eftersom inga stapelhamnar fanns i Österbotten 1766 fick tjära, en stor exportvara för Chydenius hemtrakt, skickas först till Stockholm och där dyrt omlastas på fartyg till England. Chydenius visade att stapelhamnarnas monopol på handel med utlandet och produktplakatets monopol på sjöfartstjänster fördröade utrikeshandeln. Dessutom förhindrades Österbotten, en naturlig sjöfartsregion, att utvecklas medan Stockholm berikades. Produktplakatet avskaffades i Sverige först vid 1800-talets mitt, men Chydenius verksamhet ledde till att riksdagen 1765–66 utnämnde Björneborg, Karleby, Uleåborg och Vasa i Österbotten till stapelhamnar. Systemet med stapelstäderna avskaffades helt i Sverige mellan 1808 och 1812.⁹ Detta var ett praktiskt och omedelbart resultat av Chydenius arbete. Hamnar och skeppsvarv utvecklades därefter snabbt i Österbotten och fostrade en hantverkarskicklighet som består än i våra dagar.

5. En förkämpe för ”en inre marknad” i Sverige

De fyra friheterna gällde bara undantagsvis *inom* Sverige-Finland på Chydenius tid. Varuhandeln var inte fri mellan stad och land (därav stadstullarna) och en människa behövde tillstånd att flytta från en församling till en annan. Rörelser av kapital och tjänster (särskilt mellan stad och land) var också hårt reglerade. Skråsystemet som organiserade hantverkarna i städerna hade införts 1720 i Sverige. Det fungerade, enligt Chydenius, som ett monopol som begränsade utbudet av de flesta tjänster i städerna. Skråsystemet gynnade mästarna och missgynnade gesäller och lärgossar genom att överbetala de förra och underbetala de två senare. ”Jumera det gifwes i et Samfund tillfälle för en del, at leva av andras möda, och ju mindre andra

⁹ Det vore lätt att i dag göra sig lustig över produktplakatet – men oklokt. Tanken är nämligen alltfjämt aktuell. Under 1970-talet lade UNCTAD fram ett förslag att reservera en del av lastutrymmet i internationell linjesjöfart för exportlandets fartyg. Se Wijkman (1980). Tyvärr var jag inte bekant med Chydenius insatser då jag kritiserade detta förslag. Se också Daltung (1987).

får sjelwa nyttja frukten av sitt arbete, ju mera dödas idogheten: de förra blifwa öfwermodiga, men de senare förtwiflade, och båda två försummeliga” (Chydenius 1929, s 46). Enligt Chydenius var skråsystemet en viktig orsak till den svenska fattigdomen genom att bidra till utvandring av yrkes-skickligt folk.¹⁰

Chydenius pekade på några undantag från förbudet för människor och varor att röra sig fritt inom Sverige. Dessa använde han som argument för att avskaffa regleringar. Handslöjd och hemvävnader tillverkades i Västergötland i stor omfattning på landet därför att innevånarna fick sälja och köpa varsomhelst i landskapet. Staden Borås hade rätt att idka gårdfarihandel i hela riket och blomstrade som följd. På samma sätt påpekar Chydenius att vissa orter i Österbotten hade en flitig slöjdindustri då de i motsats till andra regioner hade rätt att sälja dessa produkter i andra delar av landet. Dessa exempel hävdade han visade vikten av att människor skulle få producera vad som helst och sälja till vem som helst. ”Ingen Nation kan wara flitig . . . förrän waran får tilverkas af hwem som wil, och säljas till den som behöfwer hånne” (Chydenius 1929, s 47). Chydenius konstaterar kort att här har ”fliten gjort frihet eller friheten flit” (Chydenius 1929, s 48). Chydenius arbete bidrog sannolikt på ett avgörande sätt till att stadstullen avskaffades 1810 i Sverige.¹¹ Skråsystemet, som av naturliga skäl hade starkt stöd i borgarståndet, avskaffades först 1846.

Under riksdagen 1765–66 skrev Chydenius också en kritik av mössornas valutapolitik (Chydenius 1766). Penningvärdet hade fallit under hattarnas värde inte minst på grund av det ryska kriget 1741–43 och det pommerska kriget 1757–62. Det senares nesliga utgång bidrog till hattarnas fall 1766. Vid maktövertagandet sökte mössorna öka den svenska valutans värde genom att minska penningmängden (indragning av sedlar). Detta ledde till ökad arbetslöshet, menade Chydenius, som i stället förespråkade en devalvering för att återställa ekonomins konkurrenskraft. Penningmängden skulle där-efter knytas till valutareservens storlek (guld och silver) och tillåtas flyta mot andra valutor. Chydenius moderna förslag kritiserades hårt då det gick emot mössornas valutapolitik. Mössorna valde därför att utesluta honom ur prästeståndet 1768. Att han fick rätt och devalveringen till slut måste genomföras 1776–77 underlättade hans återval till prästeståndet vid riksdagen 1778–79. Han medverkade på ett avgörande sätt till 1781 års beslut om viss religionsfrihet trots starkt motstånd inom prästeståndet. Dessa två fall visade hans stora mod att konsekvent slå vakt om generella principer och stå emot särintressen.

¹⁰ Chydenius principiella betoning av vikten att befria individen från ekonomiska regleringar och förbud på alla marknader resulterade senare i hans angrepp på de villkor som band tjänstehjon till sin arbetsgivare. 1778 utkom han med skriften *Tankar om husbönders och tjänstehjons naturliga rätt*.

¹¹ Den ”lilla tullen”, till skillnad från ”den stora sjötullen”, uppgick till ca 3 procent av varans värde.

6. En stor livsgärning utan slut¹²

Chydenius storhet låg i en kombination av intellektuell kapacitet, moralisk rättrådighet och politiskt mod. Han var en framstående företrädare i Sverige-Finland för upplysningstidens bildningsideal. Han utövade ett avgörande inflytande vid 1765–66 års riksdag men också vid efterföljande riksdagar. Hans kritik av det rådande ekonomiska och politiska systemet fick svallvågor till långt in på 1800-talet. Mellan riksdagarna verkade han sedan 1770 som präst i Karleby sockenkyrka där han ägnade betydande tid och uppmärksamhet åt sina församlingsbors levnadsvillkor. Enligt en muntlig tradition som lever än i dag beskyddade han sina församlingsbor som en far.¹³ I Nedervetil uppfann han nya jordbruksredskap för att underlätta lantarbetarnas arbete. Hans avhandling i Uppsala handlade om de finska vattendragen som transportsystem och den i Åbo om den kanadensiska näverbåten som transportmedel.¹⁴ Han var föregångsman för att ympa barn mot smittkoppor: Österbotten svarade 1766 för 39 procent av de smittkoppsympade i Sverige-Finland.¹⁵ Han genomförde framgångsrika operationer mot gråstarr trots att han var självlärd på det medicinska området. Han insåg alkoholens skadliga verkan på individens hälsa, familjens liv och sociala nätverk. Utan stöd i lagen bötfällde han sina församlingsbor vid dryckenskap. Han var musikaliskt begåvad och spelade flöjt. Han bildade en lokal orkester i Karleby och försåg den med de senaste partiturerna från kontinenten. Han var kort sagt en sträng men kärleksfull husfar i sin socken och vann församlingsbornas tillgivenhet.

Han önskade bli begraven under korgolvet i Karleby sockenkyrka där hans far Jacob Chydenius redan vilade. Men vid hans död i februari 1803 förhindrade en ny lag detta, och efter jordfästningen i Gamla Karleby kyrka fördes liket till Katarine gravgård utanför stadsgränsen. Efter gravsättningen försvann hans kropp och under många år visste ingen var den fanns. År 1954 skulle golvvärme införas i den gamla kyrkan och golvet under altaret öppnades. Där fann man ett skelett på en sandbädd ovanpå Jakob Chydenius kista. Här vilade uppenbarligen hans son Anders. Prästen hade sannolikt gravsatts där i lönnedom av sina tillgivna drängar i enlighet med sin sista önskan. Vid upptäckten skickades kraniet till Patologiska institutionen i Helsingfors för vägning och mätning. Man gjorde också en fantomritning som hade stora likheter med Anders Chydenius porträtt, som han låtit göra av sig under en riksdagssession i Sverige. Men då identiteten inte kunde fastställas med säkerhet återfördes inte kraniet till kyrkan utan behölls av

¹² Detta avsnitt bygger huvudsakligen på uppgifter som förra kyrkoherden vid Karleby sockenkyrka Peter Kankkonen lämnade i en föredragning för medlemmar i Samfundet Sverige-Finland i september 2016 och i efterföljande korrespondens med författaren (Kankkonen 2016).

¹³ Anders Chydenius hade inga egna barn.

¹⁴ Vid disputationen i Uppsala var hans två år äldre broder Samuel Chydenius ordförande. Denne var en framstående vetenskapsman som verkade för bättre utnyttjande av Finlands vattenvägar. Vid disputationen i Åbo var ordföranden Linnélärjungen Peter Kalm. Se Heckscher (1929).

¹⁵ Se Heckscher (1929).

myndigheterna. Därefter försvann det. År 1989 kunde församlingens dåvarande kyrkoherde, Peter Kankkonen, konstatera att kraniet på okänt sätt hade förenats med skelettet under altaren i kyrkan. I trots mot dagens lagar och förordningar vilar nu Anders Chydenius tillsammans med sin far under altaret i Karleby medeltida sockenkyrka i väntan på att nitiska statstjänstemän följer lagar och regleringar. På detta sätt har trogna församlingsbor genom åren hyllat sin store son.

REFERENSER

- Chydenius, A (1765a), *Svar på den af kgl. Wetenscapsacadamien förestalta frågan: Hwad kan wara orsaken at sådan myckenhet svenskt folk årligen årligen flytta ut ur landet?*, Stockholm.
- Chydenius, A (1765b), *Källan til Rikets Wanmakt*, Stockholm.
- Chydenius, A (1765c), *Den nationnela winsten*, Lars Salvius, Stockholm.
- Chydenius, A (1765d), *Omständeligt svar på den genom trycket utkomne vederläggning af skriften kallad: Källan til rikets wanmakt, jämte anmärkningar till de vid samma källa anstalde Wattu-prof*, Stockholm.
- Chydenius, A (1766), *Rikets hjälp genom en naturlig finance-system*, Stockholm.
- Chydenius, A (1778), *Tänkar om husbönders och tienstehions naturliga rätt*, Stockholm.
- Chydenius, A (1929), *Den Nationnela Winsten, ett 200-årsminne*, Kooperativa förbundets förlag, Stockholm.
- Daltung, S (1987), "Potential Fleet Redistriubutions of the Code of Conduct for Liner Conferences", *Maritime Policy & Management*, vol 14, s 63–70.
- Heckscher, E (1929), "Anders Chydenius", *Svenskt biografiskt lexikon*, Riksarkivet, Stockholm, sok.riksarkivet.se/Sbl/Presentation.aspx?id=14849.
- Kankkonen, P (2016), Korrespondens med författaren.
- Lindqvist, S (1929), "Trä, vatten och muskeltkraft 1720–1815", i Rydberg, S (red), *Svensk teknikhistoria*, Gidlunds förlag, Hedemora.
- Magnusson, L (1992), "Anders Chydenius", *Ekonomisk Debatt*, årg 20, nr 2, s 139–148.
- North, D (1990), *Institutions, Institutional Change and Economic Performance*, Cambridge University Press, Cambridge.
- Palmén, E G (1880), *Anders Chydenius, hans lefnad, verksamhet och skrifter samt plats i Finlands historia*, runeberg.org/capolitisk/0013.html.
- Rydberg, S (red) (1929), *Svensk teknikhistoria*, Gidlunds förlag, Hedemora.
- Sandelin, B (2013), "Att föregripa Smith", *Ekonomisk Debatt*, årg 41, nr 6, s 90–92.
- Smith, A (1776), *An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations*, W Strahan and T Cadell, London.
- Wijkman, P M (1980), "Effects of Cargo Reservation: A Review of UNCTAD's Code of Conduct for Liner Conferences", *Marine Policy*, vol 4, s 271–289.